

AZ EPIPALEOLITIKUM LELŐHELYE HONTON

A magyar későpaleolitikum, különösen az epipaleolitikum kérdéseit a közelmúltig rendkívül kevés adat világította meg. Barlangi és nyíltszíni „magdalen” leleteink szegényes anyaga és ezek régebbi vizsgálata sem adhatott támpontot a Würm-végi és posztglaciális időszak kultúráinak megismeréséhez, — legfiatalabb paleolitikus kultúránk rétegtani helyzete éppúgy tisztázatlan volt, mint kifejlődésük és összetételük. A magyar terület őskőkora a lösztelepek leletanyagával és egyes barlangok legfelső rétegének csekély mikrolitikus iparával záródott le. Különösen az utóbbiak azonban annyira szorosan kapcsolódnak a W. 3. és az utolsó glaciális közvetlenül követő időszakhoz, hogy a későpaleolitikumtól a mezolitikumig, a W. 3-tól a mogyorókorig még hosszú időszak állt hiátusként, s az epipaleolitikumra nézve még feltevéseket sem kockáztathattunk meg.

A paleolitikum—mezolitikum közti időszak megismeréséhez, — leletek hiányában az első nézetek kialakításához a nyíltszíni települések alaposabb kulturális és időrendi vizsgálata, valamint a fiatal korú, pilisszántói jellegű mikrogravettes csoport részletesebb megismerése adott alapot. Az utóbbi évek kutatásai révén világossá vált, hogy a fiatal paleolitikumtól a mezolitikumig, az utolsó glaciális fázistól a mogyorókorig, a mikrogravettes csoporttól a szintén bizonytalanul meghatározott tardenoisi kultúráig az ország területe nem lehetett lakatlan, hanem az epipaleolitikumban a gravetti kultúra különböző formái, továbbfejlődő csoportjai éltek. Ezt a feltevést csupán a gravetti kultúra közelebbi megismerése, — hazai viszonylatban felismerése, — egész Közép-Európában rendkívül erős kifejlődése és elterjedtsége igazolta. A magyar területen korábban a nyíltszíni telepek gravetti kultúrája volt elterjedve; a W. 3. és közvetlenül jégkor utáni időszakban

ennek fiatal fáciése, a pilisszántói jellegű csoport élt; az utóbbiban pedig már a régebb kutatás is bizonyos swidry-jelleget ismert fel. A nyíltszíni paleolitikum, vele együtt az egész későpaleolitikum kérdéseinek előtérbe kerülésével további adatokat kaptunk a gravetti, későgravetti kultúra kapcsolatairól, — megváltoztatta a barlangi „magdalen” kultúrára vonatkozó korábbi nézeteket, — és így csupán elméleti síkon kialakíthattuk az epipaleolitikum gravetti-, swidry-, swiderio-tardenoisi jellegű összetételét, melyet szerencsésen erősít meg az 1955-ben megismert honti leletanyag.¹

Az új leletanyaggal nem csupán paleolitikumunk gazdagodott, hanem nálunk eddig egyedülálló, nyíltszíni, epipaleolitikus lelőhelyet ismertünk meg, mely folytatja azt a művelődési és egyben időrendi sort, melynek végső határát a barlangi mikrogravettes csoport jelezte, — továbbvezet a mezolitikum felé. Az első támpontot adhatja a hazai epipaleolitikum megismeréséhez és tárgyi anyagot kulturális összetételének vizsgálatához.

Hont község (Nógrád m.) a Börzsöny É-i nyúlványainak szélén, a magyar—csehszlovák államhatárt képező Ipoly folyó völgyében fekszik, néhány km-re az évtizedek óta ismert ipolysági és parassai aurignaci lelőhelyektől, ahol újabban szintén többszáz paleolit került elő.² A honti lelőhely a templom dombjának K-i oldalán, a temető közvetlen közelében terül el. Itt egy széles mélyút kanyarodik le a falu házsorai közé, melynek a domb felőli részén még csekély mélységű, 0,5–1 m-es leszakadozott ÉNy-i oldalában kerültek elő az első leletek. — A domb kiemelkedő, elnyúló teraszként a község felett, — a község egy alacsonyabb teraszon fekszik, s mellette közvetlenül az Ipoly széles árterülete húzódik. A folyó medre a pleisztocén-posztpleisztocén időben a község területéhez közelebb volt, a lelőhely tehát kiemel-

¹ A fenti kérdésekkel kapcsolatban, — mint a swidry behatás, lösztelepeink meghatározása, a későpaleolitikum kérdései, a „magdalen” mikrogravettes csoport és a gravetti továbbélése a posztglaciális időben, — az alábbi munkákra utalunk: *Breuil, H.*, Notes de voyage paléolithique en Hongrie. *L'Anthropologie*. 33 (1923) 345.; *Hillebrand J.*, Magyarország őskőkora. *AH*. 17 (1935) 32.; *Gábori M.*, *Arch. Ért.* 81 (1954) 3–9.; *Vértes L.*, *Arch. Ért.* 80 (1953) 93.; *Gábori M.*, *Arch. Ért.* 81 (1954) 99–103.; *Vértes L.*, *FA* 6 (1954)

15–16.; *Vértes L.* A magyar őskőkorkutatás eredményei Magyarországon. MTA. Régészeti Konferenciája. 1955.; *Gábori M.*, A lösztelep-kutatások eredményei Magyarországon. MTA. Régészeti konferenciája. 1955.; *Vértes L.*, A W. I–II. interstadiális kultúrái Magyarországon. *Acta Arch. Hung.* (Sajtó alatt); *Gábori M.*, *Gábori Csánk V.*, Archäologische und stratigraphische Untersuchungen der ungarischen paläolithischen Lössansiedlungen. *Acta Arch. Hung.* (sajtó alatt).

² A leletanyag feldolgozása folyamatban van.

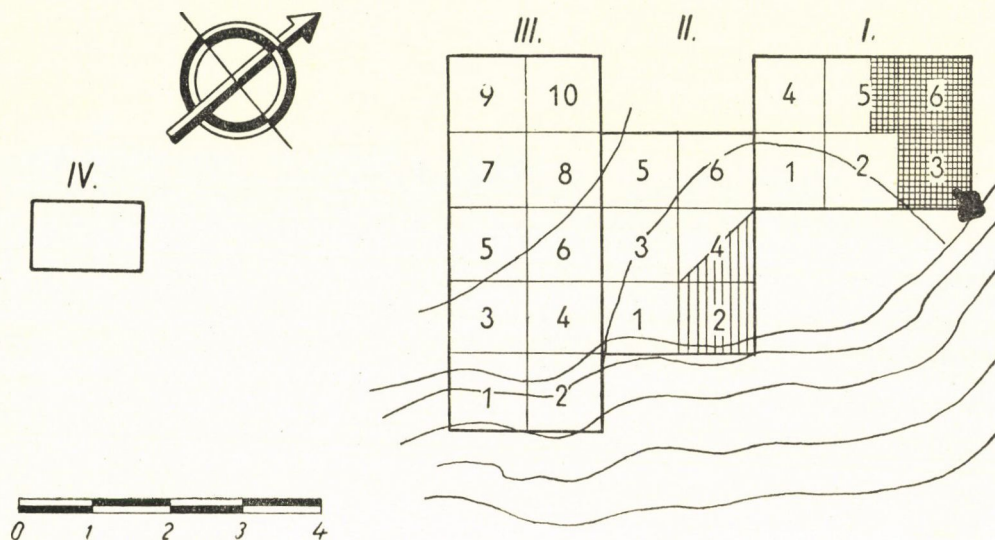
kedő ponton, de a folyó közelében feküdt. D—DK-i irányban hirtelen emelkedő domboldalak vannak. A lelőhelytől K-re, az út ellenkező oldalán kisebb homokfejtő van, melyben a terület rétegeinek több méter vastagságú metszete látható.

A próbaásatást a temető DK-i sarkánál, szélétől néhány m-re kezdtük meg, ahol korábban a leletek csekély mélységben és legnagyobb számban fordultak elő. A kis, 3×2 m méretű I. szelvénynek a temető felé eső 4—5. sz. négyzeteiben egy ferdén húzódó, hulladékkal betöltött árok, a 3. és 6. négyzetekben egy fa rendkívül erős gyökérzete akadályozta a munkát (1. kép. — I. tábla, 2). A zavartalan 1—2. négyzetekben, a 4. négyzetnek az 1. felé eső részében már a próbaásatás kezdetén nagyobb számú eszköz és gyártási hulladék került elő, és megállapítható volt, hogy ezek szintje 60—90 cm mélységben húzódik. Az út lejtője felé lekopott területen az I/1—2. négyzet volt gazdagabb

leleteket tartalmaztak, — és így az eszközök, a gyártási hulladékok elhelyezkedését állandóan figyelemmel kíséreltük.

Megállapítható volt, hogy a leletanyag foltokban helyezkedik el, egyes helyeken túlnyomóan apró szilánkok, másutt kész eszközök fordulnak elő. Az I/1—2., 5. — III/5., 8. négyzetekben a szilánkok csoportos fekvését észleltük, — az I/1. négyzetben több vakarópenge, a III/7—8. négyzetekben pedig különféle kész eszközök voltak közvetlenül egymás mellett. Több esetben, — így a III. szelvény feltárása során megfigyeltük, hogy egyes eszközök függőleges helyzetben voltak.

A lelőhelyen kifejezett kultúrréteget, települési nyomokat nem találtunk, — csupán a leletanyagnak egy szintben való elhelyezkedését figyeltük meg

1. kép. A honti ásatás helyszínrajza.

1. рис. План раскопок в Хонте.

Fig. 1. Plan des fouilles de Hont.

leletekben. Ennek alapján, — és a betöltött árkot kerülve, melynek anyagában több eszköz és szilánk mutatta, hogy a lelőhely É—ÉNy-i irányban is kiterjed, — jelöltük ki a további szelvényeket (1. kép). — A II. szelvény 1—2. négyzete, majd a III. szelvény 1—2. négyzete az út lejtőjére esett, ahol a lelőhelyet a víz részben már lesodorta, de felbontásuk még így is kielégítő eredménnyel járt. A II. szelvény 1—2—3. négyzeteiben 1 m mélységben is találtunk eszközöket, szilánkokat. Ez előfordulásuk legmélyebb pontja. Mint-hogy a legtöbb lelet éppen ezekben a négyzetekben volt, az ásatást a III/3—4—5—6. négyzetek területén bővítettük, később kapcsoltuk hozzá az 1—2., és a leletek gyakoribb előfordulását követve a 7—8—9—10. négyzeteket. A lelőhely kiterjedésének megállapítására a III. szelvénytől 4 m-re kisebb kutatóárkot ástunk, az azonban meddő volt.

A kis méretű próbaásatás megfigyelései a lelőhely és a leletek előfordulásának minden részletére kiterjedtek. A három szelvényt 1×1 m nagyságú négyzetenként bontottuk fel, olyan sorrendben, hogy lehetőleg egymástól különálló, több oldalról megfigyelhető tömböt adjanak, s így számtalan függőleges metszetet kaptunk. — A négyzetek feltárása 2—3 cm vastagságú rétegenként történt, — függetlenül attól, hogy meddők voltak vagy

Ez a szint általában 60—90 cm mélységben fekszik, a leletek azonban az egymásba kapcsolódó négyzeteken belül mindig kisebb, 6—8 cm vastagságú rétegben találhatók. A szint követi az egykori talajfelszín domborulatait, és É—D irányban csekély lejtést mutat. — Állati maradvány, sajnos, nem került elő. Az ásatás több pontján találtunk faszén-szemcséket, ezek azonban méretüknél fogva nem csak további vizsgálatra, hanem begyűjtésre is alkalmatlanok voltak.

A lelőhely anyaga elsődleges helyén fekszik. Az eszközök és a gyártási hulladékok aránya, valamint a fenti adatok arra mutatnak, hogy nem állandó, vagy rövidebb idejű megletelepüléssel, hanem inkább eszközkészítő műhellyel állunk szemben, melynek a feltárt terület bizonyára csupán kisebb része. A leletek előkerülésének aránya alapján megállapítható, hogy gazdagabbak az I/1—2. — II/1—2—3—4 négyzetek, majd a III. szelvény Ny-i sarka (5., 7—10. négyzetek) voltak.

Feltehető tehát, hogy a lelőhely tovább terjedt az út lejtője felé, további feltárássra pedig a III. szelvénytől ÉNy-ra eső terület lehet alkalmas. Távolibb kiterjedését nem állt módunkban megállapítani, megemlíjtük azonban, hogy ásatásunk helyétől 50–90 m távolságra szintén találtunk olyan eszközöket és szilánkokat, melyek azonos jellegűek a lelőhelyen előfordultakkal.³ Nem lehetetlen, hogy ezek a pontok is ide tartoznak, és valószínű, hogy további kutatással a műhely települése is megtalálható lesz, — esetleg azokon a távolabb fekvő lelőhelyeken, melyeket Hont környékéről alábbiakban közlünk.

A rétegvizonyok megfigyelésére, — és az ásatás helyével szemben fekvő homokfejtő rétegeivel való összevetésre, — a II/4. sz. négyzetet átlós irányban felébe vágtuk, s az előtte bontott 2. számúval együtt 2,5 m-ig mélyítettük (1. kép, — I. tábla 2)⁴ Az így nyert szelvényben a felszín alatt világos, majd sötétebb sárgás-barna, felső részében is csekély humuszosodást mutató *homokos réteg* fekszik. Alatta 2 m-ig *világos sárga homok* következik, melyet *vékony, vörösbarna színű*, a futóhomok jellegzetesen hullámos felszíneit mutató *csíkok tagolnak* (I. tábla 1). A szelvénynek ez a része világosan mutatja a nagy mértékű *futóhomok-képződést*, mely felett a leletek szintje húzódik. A vörösbarna, jellegzetesen hullámos csíkok felfelé sűrűsödve átmenetet mutatnak, lefelé egyre vastagabb világossárga homokrétegeket fognak közre, majd 2 m alatt eltűnnek. A metszet itt már egynemű, sárga homokot tartalmaz, s egészében jól összevethető a homokfejtő profiljával. A homok itt még 1 m vastagságban folytatódik, alatta pedig világos sárga színű, függőlegesen elváló, száraztérzíni szerkezetet mutató *löss* következik, mely lefelé agyagos összetételűvé válik. — A leletek rétege metszetünkben 60–70 cm között húzódik, ahol a futóhomok csíkjai már eltűnnek, valószínűleg csekély növényzet fejlődött, mely közvetlenül a leletek szintje alatt a világos homokot sötétebb árnyalatú foltokkal tarkította.

A próbaásatás területe 19 m² volt, ami nem állt arányban a lelőhely jelentőségével és viszonylagos gazdagságával sem. Munkánkkal 573 tárgy került elő, melynek 34%-a eszköz, 66%-a gyártási hulladék. A leletanyagot alábbiakban az ásatás egyes szelvényeinek és négyzeteinek sorrendjében közöljük:

I/1: Vakarópenge. Vaskos pengéből készült, két hosszanti élén retusált; vakaróéle gyenge megmunkálást, külön szélretussal. 38×26 mm (2. kép 10). — Vakarópenge. Ívelt, legyezőszerűen megmunkált éllel, külön szélretussal; Alapja töredékes. 28×27 mm (2. kép 2). — Vakarópenge. Legyező-szerű élén rendkívül finom szélretussal. 30×21 mm (3. kép 5). — Vakarópenge. Alakja trapéz-szerű, két szélén és vakaróélén szélretussal. 26×27 mm (3. kép 2). — Vakarópenge töredéke. 26×22 mm (2. kép 21). — Vakarópenge. 21×16 mm (2. kép 15). — Vakarópenge. 25×17 mm (2. kép 18). — Penge bázis-töredéke. A bázis körül retusált, a meg-

munkálás a hátoldala is átmege. 16×16 mm (4. kép 24). — Szélesebb, laposabb penge töredéke. 25×20 mm. Kisméretű, simaszélű penge 25×7 mm. — Kisméretű penge töredéke. 26×10 mm. — Simaszélű pengetöredék. 37×15 mm. — Simaszélű, atipikus penge. 31×12 mm. Penge csúcs-töredéke. Baloldali élén a csúcsonál finoman retusálva. 12×12 mm (4. kép 12). — Penge csúcs-töredéke, sima éllel. 12×9 mm (4. kép 13). — Lapos, széles penge, hosszanti élén apró retusokkal, fűrő-szerű jobboldali csúccsal. 32×22 mm (4. kép 25). — Magas vakaró. Magkőből alakított, ívelt élén külön szélretussal. 35×20 mm. (2. kép 20). — Vaskos penge töredéke. 24×24 mm — 37 szilánk, gyártási hulladék.

I/2.: Vakarópenge, jól megmunkált, szélretussal ellátott éllel, szélein használati (?) nyomokkal. 25×17 mm. (2. kép 8). — Vakaró. Szélesebb, közel trapéz-alakú, vakaróélén szélretussal. 36×32 mm (3. kép 3). — Gravett-hegy töredéke. A tompító retus a hátoldala átfut. 11×6 mm (3. kép 25). — Gravett-hegy bázis töredéke. 12×9 mm (3. kép 13). — Hegy-szerű eszköz töredéke, jobboldali élén a csúcsonál retusálva. 35×21 mm. (3. kép 34). — 14 simaszélű penge és töredékei. 16–26 mm között. (4. kép 11). — 2 penge csúcs-töredéke. 19×9, 20×10 mm. (4. kép. 30). — 2 szegmens-szerű eszköz töredéke, ívelt részükön tompító retussal. 18×8, 16×8 mm. — 43 szilánk, apró nyersanyag-töredék.

I/3.: feltáratlan terület.

I/4: Vakarópenge, erőteljesen megmunkált, szélretussal ellátott éllel. 28×19 mm. (2. kép 7). — Penge. Bázisánál kissé szögletesre megmunkálva, bázisán és hosszanti élén retusokkal. 28×11 mm (4. kép 2). — Pengetöredék, baloldali élén retusálva. 23×12 mm (4. kép 10). — Simaszélű penge töredéke. 17×9 mm 7 szilánk.

I/5: 15 db szilánk és nyersanyag-hulladék. I/6.: feltáratlan terület.

II/1.: Pengehegy, hosszúkás, atipikus forma, mindkét szélén retusálva. 41×21 mm. — Simaszélű penge. 30×16 mm. — Pengetöredék, bázisánál beívelő megmunkálással. 17×14 mm. (4. kép 4) 12 szilánk.

II/2.: Széles, lapos vakarópenge, erőteljes élmegmunkálással, finom szélretusokkal. 33×29 mm (3. kép 9). — Vakarópenge. 32×20 mm. (3. kép. 10). — Vakarópenge töredéke 22×16 mm. — Vakarópenge töredéke 20×15 mm. — Nyeles hegy. Csúcsa töredékes, baloldali nyélkiképzése merőlegesen retusált. 35×10 mm (3. kép 23). — Atipikus gravett-hegy. 21×10 mm. — Hosszúkás, szögletes élű vakarópenge, hosszanti szélein retusálva. 38×20 mm (2. kép 17). — Pengetöredék, jobboldali élén a hátoldala futó retussal. 24×18 mm (4. kép 27). — Atipikus penge, bal szélén retusálva 22×16 mm. — Magkő retusált széltöredéke. 51×13 mm (4. kép 18). — 5 pengetöredék. 7–23 mm között. — 20 szilánk.

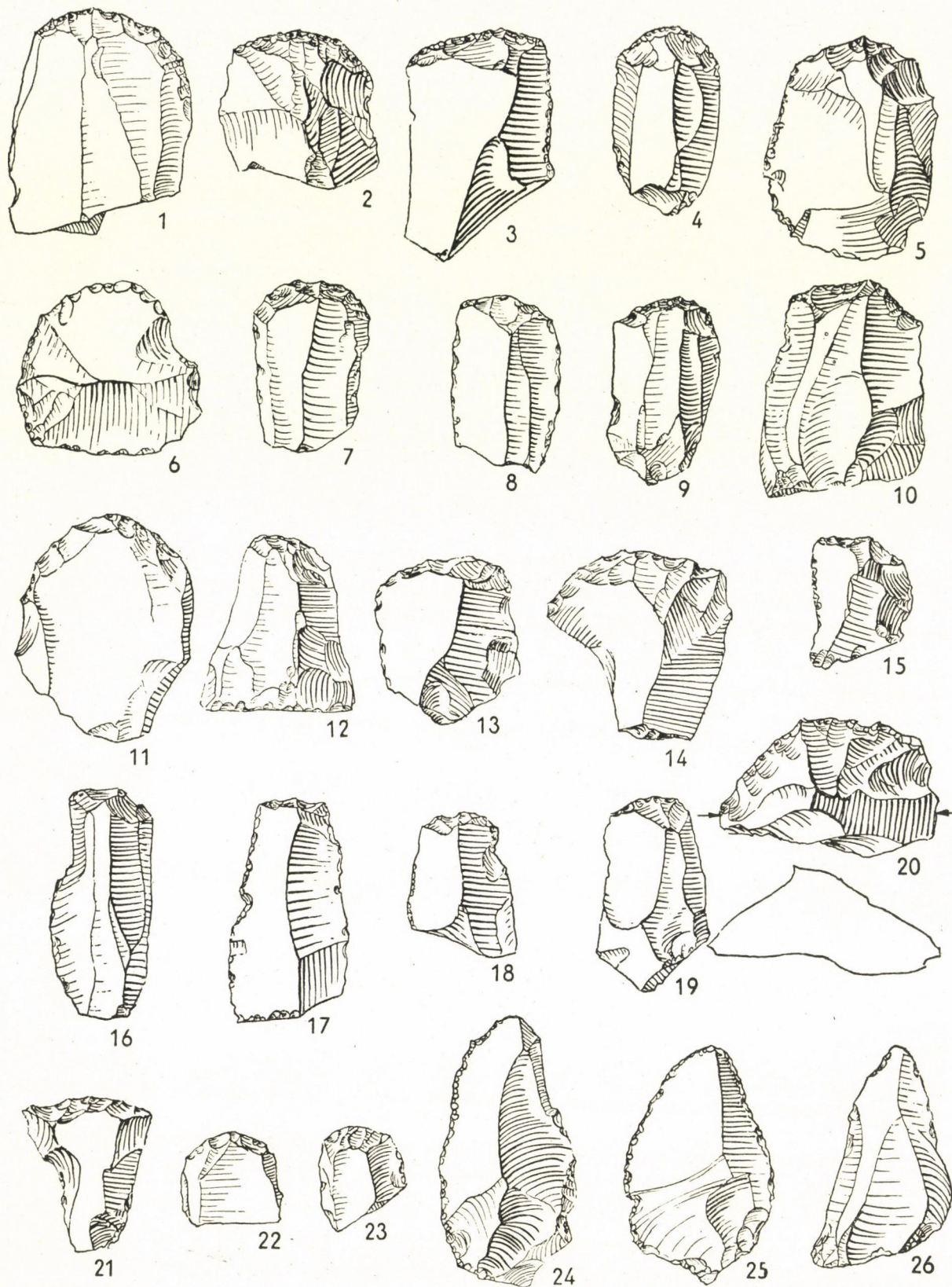
II/3.: Vakarópenge, magas, hornyolt éllel, élén szélretussal. 49×25 mm (2. kép 5). — Vakarópenge töredéke. 43×34 mm. — Vakarópenge, lemezes, rossz nyersanyagból, félkész állapotban. 36×24 mm. — Kisméretű vakarópenge töredéke. 17×14 mm (2. kép 23). — Vaskos, hosszúkás, hegybe futó élű penge, baloldali élén finoman retusálva. 45×22 mm (2. kép 24). — Pengetöredék, bázisa szögletesen kialakított, erőteljesen megmunkált. 23×13 mm (4. tábla 5). — Hosszúkás, keskeny, simaszélű penge. 23×7 mm (3. kép 37). — Magkő retusált széltöredéke. 42×7 mm (4. kép 14). — 5 simaszélű pengetöredék. 7–37 mm (4. kép 21). — 24 szilánk.

II/4.: Vakarópenge, egyenes élű, jobboldali szélén retusálva. Éle meredek kidolgozású. 28×27 mm (3. kép 1). — Hosszúkás, keskenyebb vakarópenge, baloldali hosszanti szélén retusálva. 38×17 mm (2. kép 16). — Kettős élű töredékes vakaró. 31×30 mm (2. kép 14). — Hegy-szerű szilánk, egyik részén természetes kavics-

³ a) A templom mögött a szőlőbe vezető út leomló falában, 40 cm mélységben, az első pinceépület közelében 10 szilánkot és két pengét gyűjtöttünk; b) A templom mögött Ny-ra eső földeken a művelés

következtében felszínre került pengéket, magkő-vakarót és 14 szilánkot találtunk.

⁴ Az I. képen keresztben vonalkázott rész a fel nem tárt, a függőlegesen vonalkázott a mélyített területet jelzi.

2. kép. Kőeszközök a honti épipaleolitikus lelőhelyről.
 2. рис. Каменные орудия из эпипалеолитического места находки в Хонте.
 Fig. 2. Outils de pierre du gisement épipaléolithique de Hont.

3. kép. Kőszerszők a honti epipaleolitikus lelőhelyről.
 3. рис. Каменные орудия из эппипалеолитического места находки в Хонте.
 Fig. 3. Outils de pierre du gisement épipaléolithique de Hont.

felszínnel, hegyénél kétoldalon retusálva. 49×19 mm (2. kép 26). — Simaszélű penge. 32×16 mm (2. kép 26). — Simaszélű penge. 32×16 mm. — 9 simaszélű penge-töredék. 30 szilánk, nyersanyag-töredék.

II/5.: Vakarópenge, meredeken retusált éllel. 33×25 mm. — Vakarópenge. 33×19 mm (2. kép 19). — Gravett-hegy. Csúcsa töredékes, mindkét éle megmunkált, a retusok az eszköz hátoldalára átmennek. 27×7 mm (3. kép 18). — Szegmens fél-töredéke. 11×7 mm (3. kép 20). — Simaszélű penge töredéke. 15×23 mm (4. kép 31). — 4 pengetőredék. 10 szilánk.

II/6.: Kisméretű, atipikus vakarópenge. 17×15 mm. — Vakaró, hegybe futó éllel, baloldali élén erőteljesen megmunkálva. 40×19 mm (3. kép 33). — Kettős élű magkővakaró. 40×33 mm. — Simaszélű penge töredéke. 29×13 mm (4. kép 32). — Kisméretű, szilánk-szerű penge, baloldali élén retusálva. 20×8 mm. — 2 simaszélű penge töredéke. Nagys.: 23×14 , 29×19 mm. — 20 gyártási hulladék.

III/1.: 1 szilánk.

III/2.: Gravett-hegy, alsó része töredékes, tompított hátával ellentétes élén hátoldalra futó retussal. 24×9 mm (3. kép 11). — Gravett-hegy bázistöredéke, hátoldalra menő megmunkálással. 18×8 mm (3. kép 17). — Keskeny gravett-hegy, csúcsa töredékes, bázisánál baloldali nyélkiképzéssel. 28×7 mm (3. kép 19). — Töredékes, kisméretű, háromszög alakú hegy, egyik élén a hátoldalon erőteljesen megmunkálva. 13×11 mm. — Simaszélű penge töredéke 10×9 mm. — 1 szilánk.

III/3.: Gravett-hegy töredéke. 20×9 mm (3. kép 15). — Nagyobb méretű penge bázistöredéke, baloldali szélén részben a hátoldalra is átmenő finom retusokkal. 29×19 mm (2. kép 29). — Kisméretű vaskos penge töredéke. 14×11 . — Simaszélű penge töredéke, jobboldali élén a hátoldalon beívelő megmunkálással. 29×14 mm (4. kép 17). — 9 szilánk, nyersanyag-töredék.

III/4.: Vaskosabb kivitelű penge, élein és alapján megmunkálva. 23×14 mm (4. kép 3). — Pengetőredék, baloldali élén hátoldalra átmenő szélretussal. 45×19 mm. — Nagyobb méretű penge bázistöredéke, jobboldali élén megmunkálva. 22×22 mm (3. kép 30). — Simaszélű, kisméretű penge. 32×12 mm (4. kép 9). — Penge-töredék. 10×10 mm. — 7 szilánk.

III/5.: Vakarópenge, félköralakú élén a megmunkálás az eszköz hátoldalára is átmegy. 37×30 mm (2. kép 11). — Vakarópenge. 35×21 mm (3. kép 4). — Széles, lapos hegy, élein hátoldalra futó megmunkálással. 41×25 mm (2. kép 25). Szilánk, baloldali élén, a hátoldalon beívelő megmunkálással. 44×22 mm (4. kép 16). — Nagyobb méretű sima szélű penge. 70×21 mm (4. kép 1). — Keskeny, simaszélű penge. 22×9 mm (4. kép 29). — 3 simaszélű penge-töredék. 26 szilánk.

III/6.: Kettős élű vakaró. 24×20 mm (3. kép 8). — Vaskosabb kivitelű penge, élei és hátoldala megmunkálva. 35×15 mm (3. kép 32). — Pengetőredék, jobboldali élén részben megmunkálva. 34×15 mm (4. kép 33). — Nagyobb méretű penge bázistöredéke, mindkét élén hátoldalra futó megmunkálással. 24×22 mm (4. kép 26). — Pengetőredék, jobboldali élén, a hátoldalon retusálva. 24×15 mm (4. kép 28). — Simaszélű penge bázistöredéke. 38×18 mm. — 3 pengetőredék. Nagys.: 7–17 mm között (4. kép 22). — 13 szilánk.

III/7.: Vakaró, legyezőszerű megmunkálással, élén finoman retusálva. 35×32 mm (3. kép 7). — Gravett-hegy 40×11 mm (3. kép 16). — Gravett-hegy bázistöredéke 13×7 mm (3. kép 14). — Gravett-hegy töredéke, alapjánál szögletes megmunkálással. 11×8 mm (4. kép 6). — Mikrogravett-töredéke. 8×5 mm (3. kép 24). — Vaskos, hegyes penge, baloldali élén csúcsánál megmunkálva. 48×21 mm. — Hosszúkas, simaszélű penge. 33×10 mm (3. kép 38). — 5 penge-töredék. 10–45 mm között. — 22 szilánk.

III/8.: Vakarópenge. 38×30 mm (2. kép 1). — Vakarópenge, hosszanti szélein is retusálva. 30×28 mm. — Vakaró. 30×29 mm (2. kép 6). — Kisméretű vakarópenge. 18×15 mm (2. kép 22). — Nyeles hegy töredéke.

15×16 mm (3. kép 22). — Hosszúkas, simaszélű penge. 62×19 mm (4. kép 7). — Simaszélű penge, csúcsánál megmunkálva. 32×9 mm (3. kép 39). — Simaszélű penge. 28×8 mm (3. kép 36). — Széles, lapos penge töredéke, élén használati nyomokkal. 34×16 mm. — 7 pengetőredék. 15–32 mm között. (4. kép 20). — 41 szilánk, gyártási hulladék.

III/9.: Vakarópenge, legyezőszerű megmunkálással. 35×29 mm (3. kép 6). — Vakarópenge. 38×29 mm. — Kettős élű magkővakaró. 59×40 mm (4. kép 15). — Sarkos véső töredéke. 13×12 mm. (3. kép 27). — Penge-szerű töredék élmegmunkálással. 28×12 mm. — Vaskos, pengeszerű vakaró, jobboldali élén és csúcsán megmunkálva. 25×22 mm. — Simaszélű penge. 31×11 mm (4. kép 8). — Vaskosabb penge bázistöredéke. 20×18 mm (3. kép 31). — 9 pengetőredék. 9–25 mm között. — 24 szilánk.

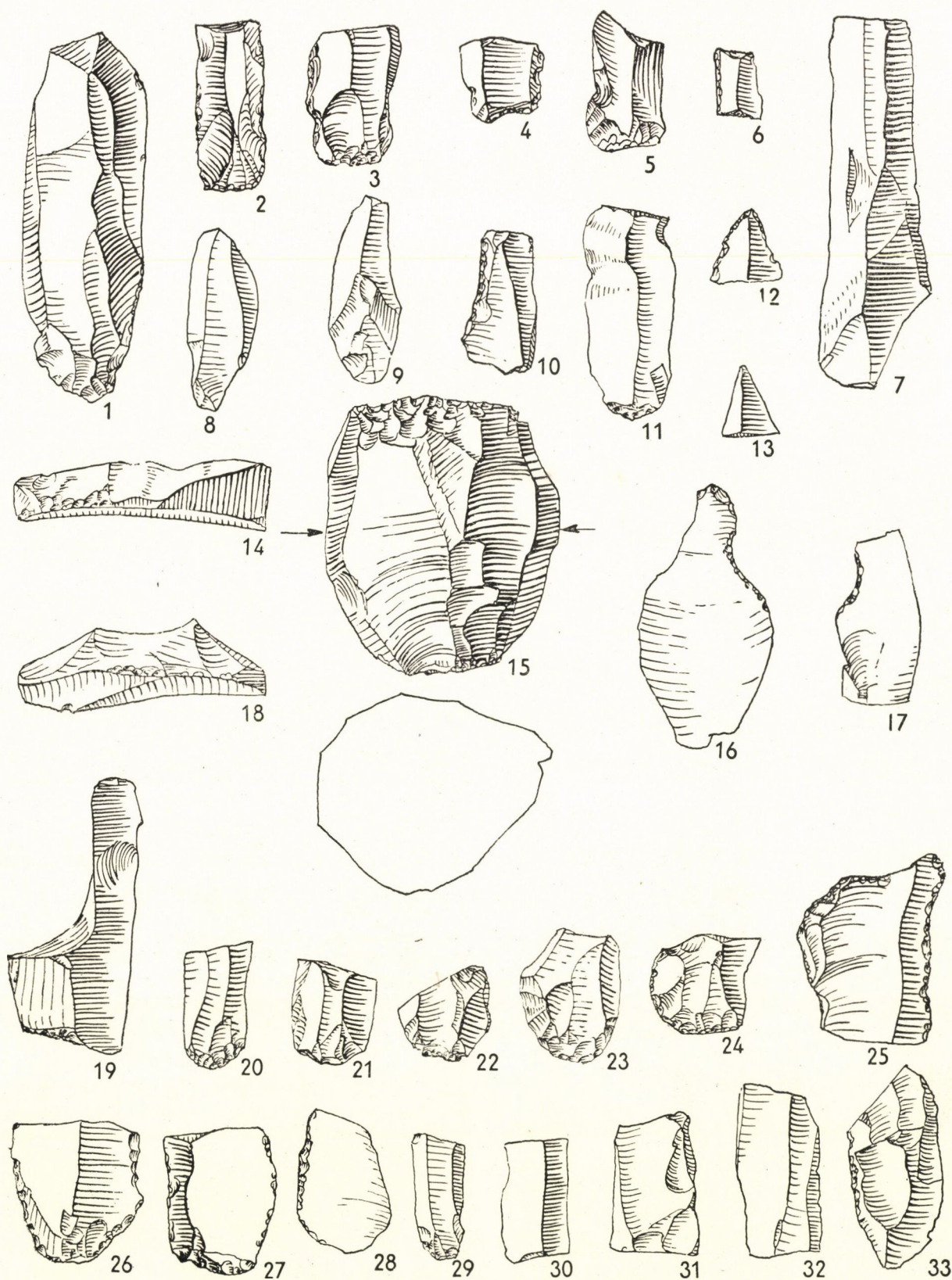
III/10.: Vakarópenge. 26×23 mm (2. kép 13). — Vakarópenge 28×25 mm (2. kép 12). — Baloldali csúcsú sarkos véső. 30×17 mm (3. kép 28). — Keskeny, hegybe futó élű penge, mindkét szélén hátoldalra menő megmunkálással. 36×9 mm (3. kép 40). — Szegmens 11×5 mm (3. kép 21). — 5 pengetőredék. 12–38 mm között. — 17 szilánk.

Korábbi gyűjtésből származó leletanyag:

Vaskos, magas élű vakarópenge. 32×30 mm. — Vaskos, magas élű, meredek retusú vakarópenge. 49×23 mm (2. kép 3). — Vakarópenge. 31×17 mm (2. kép 4). — Vakarópenge. 32×17 mm (2. kép 9). — Tompított hátú penge, felső részén szögletesre alakítva és retusálva. 45×14 mm (3. kép 12). — Gravett-hegy bázistöredéke. 17×7 mm (3. kép 26). — Töredékes, atipikus vakarópenge. 41×18 mm. — Magkő-töredék, alsó részén véső-szerű megmunkálással. 46×21 mm (4. kép 19). — 27 pengetőredék. Nagys.: 15–35 mm között (3. kép 35, 4. kép 23). — 52 szilánk és gyártási hulladék.

A leletgyűjtés eszközformákban viszonylag gazdag, egyes típusokon belül is változatos. A szerszámok részben a gravetti kultúra fiatal fokozatára, részben a swidry-kultúrára jellemzőek, egy paleo-mezolitikus kultúra termékei. — A szilánkok általában kisméretűek, közülük számos darab a lepattintás következtében is penge-szerű, egyeseiken némi megmunkálás is látható. — A nyersanyag túlnyomó részben jáspis, jáspopál, ritkábban szarukő, kalcedon, — gyakoriak a félopál-féleségek, melyek a finomabb megmunkálásra kiválóan alkalmasak. Ezeket a kőzeteket minden valószínűség szerint a környéken gyűjtötték, vagy részben a folyóhordalékban volt található.

A honti leletanyagban legnagyobb számban, mintegy 50%-ban, a simaszélű penge szerepel, mely kis-közepes méretű (2. kép 36–40, 4. kép 1, 7, 8–11, 29–33). Egyes töredékek azt mutatják, hogy nagyobb méretű példányok is voltak (3. kép 35). Feltűnő és jellegzetes a penge bázis-töredék, mely nagyobb számban került elő. A bázis széle többször körülretusált (4. kép 20, 23–24, 26), a szélretus az eszköz hátoldalára is átmegy (3. kép 40, 4. kép 27, 28), ritkábban külön hátoldali megmunkálást is találunk. A penge vége lekerekített (4. kép 20–24), csúcsos (3. kép 29–31), egyes példányokon szögletes kiképzésű (4. kép 2–3, 5, 6). Különösen az utóbbiak megmunkálása egészen finom, néha beívelő (4. kép 4), s ezeken a hosszanti élek is retusáltak, ami más példányoknál csak ritkán fordul elő. — Legszebb eszközeink

4. kép. Kőeszközök a honti épipaleolitikus lelőhelyről.

4. рис. Каменные орудия из эппипалеолитического места находки в Хонте.

Fig. 4. Outils de pierre du gisement épipaléolithique de Hont.

a vakarópengék. Vakaró-élük többnyire ívelt, erőteljesen megmunkált, valamennyi példányon rendkívül finom külön szélretust alkalmaztak (2. kép 1–15., 3. kép 1–10). Szélesebb és keskenyebb példányokon egyformán gyakori a vakaró-él folytatásaként a hosszanti élék megmunkálása, ahol a retus néha az eszköz hátoldalára is átmegy (2. kép 5, 8, 10). A vakarópengék lapos testűek (3. kép 1, 7, 8, 11, 3. kép 9–10), úgy tűnik mintha a magasabb, meredek élű példányok többször félkész állapotban maradtak volna (2. kép 3, 5, 10). A vakaróél kidolgozása többször legyező-szerű, egészen lapos, szélesen kialakított (3. kép 6–7), ami éppúgy, mint az eszközök rövidsége és az él szabályos megmunkálása, maga az eszközök friss jellege, fiatal kultúrára vall. Találunk egészen kis méretűeket, hosszúkás, megnyúlt formákat (2. kép 16–17, 19, 22–23), kettős élű vakarópengét (3. kép 8) és külön meg kell említenünk a közel egyenes élű, trapéz-alakú, rövid formákat (3. kép 1–2). — Másfajta vakaróeszköz alig található. Egyetlen magas vakarót ismerünk (2. kép 20), két magkővakaró fordul elő (4. kép 15), — mindegyik éle rendkívül finoman megmunkált.

A pengék és vakarópengék, — a swidryben is ismert jellegük mellett — a gravetti kultúra fiatal, továbbélő formáinak tűnnek, — az ilyen irányú szoros kapcsolatot azonban elsősorban a kisméretű *gravett-hegyek* mutatják. Az egyetlen tipikus, ép példány mellett (3. kép 16) ezekből is több töredéket találunk, mely egy-egy esetben bázisánál egyenesen vagy ferdén levágott és retusált (3. kép 11–15, 17–18, 24–26). Előfordul a tompítással szemben levő él retusálása és a hátoldal megmunkálása is (3. kép 18). Az egyik vékony kis gravett-hegyen a nyélmegmunkálás csekély nyoma látható (3. kép 19), — jellegzetesebb azonban a szabályos nyeleshegy (3. kép 22) és a swidry-jellegű nyélmegmunkálást mutató, töredékes eszköz (3. kép 23), melyek jól mutatják mindkét kultúra kialakító hatását.⁵

Feltűnő, hogy az erős gravetti jellegek ellenére a honti leletanyagban *vésőt alig találunk*. Csupán két példány került elő, — mindkettő finoman megmunkált sarkos-véső (3. kép 27–28). — Különálló formák a pengéből készült csúcs-szerű eszközök (2. kép 24–25), az egyoldalon erőteljesen retusált vakarók (3. kép 33–34), a vaskosabb, mindkét oldalán retusált penge (3. kép 32), — mindezek azonban nem térnek el attól a formaköről, mellyel a honti leletanyag művelődési körét, összetevőit kijelöltük.

A magyar későpaleolitikumban hasonló leletgyűjtést nem ismerünk. Egyes szerszámtípusok azonban, — a kultúra eredetéből következően —

megtalálhatók lösztelepeink gravetti kultúrájában és a W. 3.-posztglaciális korú mikrogravettes csoportban. Előbbiek közül a ságvári leletanyagban ismerünk a hontiakhoz hasonló vakarópengéket, — ami azonban nem jelent többet, mint ennek az egyetlen eszköztípusnak a hasonlóságát. Ugyanitt kis mikrogravettek is előfordulnak. A pilismaróti telep eszközei között gravett-hegy, több vakarópenge emlékeztet a hontiakra, ezeken azonban külön szélretus nincs. A Szob–Ipoly-parti telepen szintén egy kisméretű gravett-hegy mutat hasonlóságot.⁶ Mindezeknek a kora ugyan távol esik a honti leletanyagétól, — de azokat a közös formákat jelzik, melyek a pleisztocént túlélve, a gravetti kultúrából az epipaleolitikumban is fennmaradtak. — A pilisszántói kőfülke leletanyagának egy része korban is közelebb áll Honthoz, kultúrája azonban különálló, elkülönült gravetti csoportnak tűnik, melynek eszközei között csak tompított hátú pengék és ebből alakult mikrogravettek találhatók. Eredetét kétségtávol a gravetti kultúrából vezethetjük le, mely feltehetőleg É felől érkezett területünkre, — s így gyökere közös lehet Honttal. Hasonlóságot csupán a mikrogravettek, egyes eszközök hátoldali megmunkálása mutat, melyet itt is swidry hatásnak tartunk. A Kiskevélyi- és Jankovich-barlang hasonló mikrogravettes anyagában, — de minden régebben magdaleninek tartott barlangi leletanyagunkban hiányzanak a vakarópengék és azok az eszközformák, melyek nyíltszíni telepeinket a többi közép-európai gravetti telephez hasonlóvá teszik. A Jankovich-barlangban a fent említett nyeleshegy jó megfelelője a hontinak, — a Kiskevélyi-barlang anyagában pedig pengék, kisméretű gravettek állnak közel az új leletanyagban előfordult példányokhoz. Nyíltszíni gravetti kultúránk általában ezeknél idősebb, — bár éppen a Jankovich-barlang rétegtani adatai alapján a mikrolitikus leletek kora is kérdéses lehet,⁷ — mégis úgy látjuk, hogy előbbiben több hasonlóság található Honthoz, mint a pilisszántói csoportban. Az összevetést azonban ott is csupán egy-két eszköz teszi lehetővé. A pilisszántói jellegű nem áll távolabb a gravettitől, mint Hont, csupán különlegesebb kifejlődésű és inkább a swidry-jellegek révén vethető össze lelőhelyünk anyagával.

A közép- és kelet-európai gravettiben, különösen a fiatalabbkorú leletekben a honti eszközformáknak számtalan hasonmását ismerjük. A rendkívül nagy számú telep és gazdag anyaguk azonban felment a részletesebb összevetéstől, amit egyébként a jellegzetes, honti eszköztípusok nem tesznek szükségessé. Alábbiakban rövid áttekintésként, csupán néhány példára utalunk, mellyel

⁵ Az előbbi eszköz az első valódi nyeles-hegyünk.

Az utóbbi feltűnő mása a Jankovich-barlangból ismertnek, mely a swidry-kultúra behatásának kérdését először vetette fel. (*Breuil, H.*, i. m. 345.); *Sawicki, L.*, L'industrie swiderienne de la station Swidry Wielkie 1. Przegląd Arch. (1935) 12–13.; *Hillebrand J.*, i. m.

19, V. t. 16)

⁶ *Csalogovits–Gaál–Hollendonner–Hillebrand*, Arch. Ért. 45 (1931) 245; *Gallus S.* Arch. Ért. 49 (1936) 67–70; *Gábori M.*, Arch. Ért. 81 (1954) 99; *Gábori M.*—*Gábori Csánk*, V. i. m.

⁷ *Gábori M.*, Arch. Ért. 81 (1954) 4

Hontot egy nagy kiterjedésű művelődési körbe kapcsolhatjuk.

Csehszlovákiában a legtöbb gravetti-késő-aurignaci településen megtalálhatók azok az eszköz-típusok, melyek a hontiak eredetére mutatnak. Predmoston vakarópengék, kisméretű gravett-hegyek mutatnak hasonlóságot és jellemző a kifejezetten keleti jellegű, hátoldali megmunkálás.⁸ Az orosz területen ez a jelleg már lényegesen korábban megjelenik. Nálunk úgy látszik csak a W. 3. idején tűnik fel, — valószínűleg a swidry-jellegekkel egyidőben, — és más közép-európai leletekben sem régiebb. Dolní Věstonicében pl. a mieinkhez hasonló vakarópengéket, gravetteket találunk, — de az eszközök hátoldali megmunkálása ezen a W. 3. tundrai szakaszára helyezett telepen hiányzik.⁹ — A Dolní Věstonicénél fiatalabb, a W. 3. második felére tehető Pavlovon¹⁰ a honti eszközöknek már több megfelelőjét találjuk. A szerszámok ugyan többször nagyobb méretűek, de a pengehegyek megmunkálása, a gravettek, pengék hátoldalra futó szélretusa hasonlóan látszik a nálunk ismertekhez.¹¹ Hasonló egyes kisméretű eszközök nyélmegmunkálása, és itt is megtalálható már a szegmens, mint a hasonló korú pilisszántói és a fiatalabb honti anyagban. (3. kép 20, 21) Úgy gondoljuk, hogy ezek, mint apró félkör-alakú kések, a kisméretű gravettekől alakultak ki, — eltekintve most a mezolitikus tardenoisi kultúrában ismerteknek idegen eredetétől. — Valószínűleg nem tévedünk, ha a pavlovi telepet azonos időszakba helyezzük a hozzánk területileg is közelebb fekvő Moravány-Zakovskával. Ennek gravetti kultúrája, mely a W. 3. szteppeai szakaszában élt, számos formára és megmunkálásra nézve hasonló eszközt tartalmaz, melyek csupán méretükkel térnek el a mieinktől. Itt is megtaláljuk a kisméretű gravetteket, azonos hátoldali megmunkálással és szélretussal.¹²

Leletanyagunk kultúrájának gyökere a W. 3.-kori gravettibe nyúlik vissza, eszközformái azonban már korábban, az utolsó interstadialisban, sőt a W. 2.-ben megjelennek. Mind a régiebb, mind pedig a fiatalabb gravettiben, és továbbelő csoportjaiban általános a véső, ami a közép-kelet-európai leletek túlnyomó többségében Honttól eltérő és alapvető sajátosság. A környező területeken a gravetti kultúra lényegesen fejlettebb volt, mint nálunk. Swidry-kapcsolatú továbbélése a posztglaciális időben felismerhető Csehszlovákiában és a keleti epipaleolitikumban is. Mint arra nálunk legutóbb utalás történt, ezek a különböző elnevezésű kultúrák genetikai kapcsolatban állnak ezekkel, annak ellenére, hogy egy-egy fontos eszköztípus, mint a nyeles-hegy, nem található meg mind-egyikben.¹³ A honti leletanyagban ezt a gravettiben, későgravettiben sem gyakori eszközt is megtaláltuk.

A kultúrának egész Közép-Európában közös alapjai ismertek az osztrák területről, — Spitz, Miesslingtal, Langmannersdorf, Aggsbach, Kamegg, stb.¹⁴ — a késői „aggsbachi”-csoport a W. 3.-ig él, és a keleti jellegű gravetti továbbfejlődő formája éppúgy túljut a pleisztocén időszakon, tovább él a posztglaciális korú kultúrákban, mint nálunk.¹⁵ Az epipaleolitikum, majd a mezolitikum alapját ezen a területen is részben a késő gravetti képezi,¹⁶ kapcsolatai azonban a nyugat-európai epipaleolitikummal, a késői magdaleni kultúrával is megvannak.

Területünkől keletre, Romániában számos olyan leletegyüttest ismerünk, melyek anyagában a hontiakhoz hasonló eszköztípusok fordultak elő. Különösen ki kell emelnünk a zamostei lelőhelyet, melynek nemcsak egyes eszköztípusai, hanem valószínűleg kora is hasonló Hontéhoz. A szerszámok a miéinknél nagyobb méretűek, de a pengék hátoldalra futó szélretusa, bázisuk kiképzése, a vakarópengék élmegmunkálása, a gravett-

⁸ Zotz, L. F. Altsteinzeitkunde Mitteleuropas. (Stuttgart 1951) 210—211., 15. kép. 5, 6, 10.

⁹ Zotz, L. F., i. m. 220.; A kormeghatározásra nézve Knor, A., Ložek, V., Pelišek, J.—Žehera, Dolní Věstonice. Monum. Arch. II. (Praha, 1953); Ambrož, V.—Ložek, V.—Prošek, Fr., Pleistocène récent aux environs de Moravany près Piest'an sur le Váh. Anthropozoikum. I (1951) 140.

¹⁰ Klíma, B., Pavlov, nouvelle station paléolithique de la Moravie meridionale. AR 6 (1954) 721—728, 837.; U. a., Beitrag zur neuen paläolithischen Station Pavlov zur Problematik der ältesten landwirtschaftlichen Geräte. PA 46 (1955) 7—29.

¹¹ Klíma, B., i. m. (1954) 309—325. ábra.

¹² Prošek, Fr., Fouilles de la station paléolithique de Moravany. AR 2 (1950) 122—123. ábra; Ambrož, V.—Ložek, V.—Prošek, Fr., i. m. 140., V. t. 6., 16.

¹³ Vértess L., FA 6 (1954) 16.

¹⁴ Felgenhauer, F., Die Paläolithstation Spitz a. d. Donau, N.-Ö. Arch. Austr. 9 (1952) 1—19; U. a. Miesslingtal bei Spitz a. d. Donau, N.-Ö. Arch. Austr. 5 (1950) 35—62.; Angeli, W., Die Mammutjägerhalt von Langmannersdorf a. d. Perschling. MPK. (1953) 3—118.; Felgenhauer, F., Aggsbach. Ein Fundplatz des späten Paläolithikums in Niederösterreich. U. o. (1951) — Gunder, A., Die Paläolithstation von

Kamegg im Kamptal, N.-Ö. Arch. Austr. 10 (1952) 16—27.; Brandtner, F., Kamegg, eine Freilandstation des späten Paläolithikums in Niederösterreich. MPK 7 (1955).

¹⁵ Az osztrák késői „aggsbachi” csoport korára nézve l.: Brandtner, F., Über die relative Chronologie des jüngeren Pleistozäns Niederösterreichs. Arch. Austr. 5. (1950) 112.; A szerző a fiatal kameggi leletanyagra hivatkozik, melynek meghatározását azonban újabban megváltoztatta (i. m. 1955. 80—82) Gunder, A., korábban Kamegget magdaleni korú, a posztgravetti Timonovka-fokozattal azonos kulturális összetételűnek tartotta, melyet a W. 3.-ra helyezett. (Gunder, A., i. m. 27.) A leletanyagban vakarópengék, mikrogravettek emlékeztetnek a honti típusokra, az utóbbi eszközök azonban, — mint a tompított hátú penge is, — az osztrák paleolitikumban korán megjelenik. (Willendorf II/5) A magyar paleolitikum legszebb gravettjeit a Szeleta felső rétegéből ismerjük, melyeket éppúgy, mint a tompított hátú pengéket a gravetti sajátjainak, ill. behatásának tartottunk. (Acta Arch. Hung. 3 (1953) 35.) Ez az előfordulás ismét a »javasolutréi« kultúra korának, egyben pedig a tompított hátú pengék, s a belőlük alakult mikrogravettek legkorábbi megjelenésének kérdését veti fel.

¹⁶ Gunder, A., Beiträge zur Kenntniss des österreichischen Mesolithikums. Arch. Austr. 12 (1953) 5—32.

hegyek, vagy a nyél kialakításának módja hasonló. A lelőhely kora a növénymaradványok alapján egy, a Würmöt követő melegebb időszakra tehető és kultúrájának kapcsolatai részben a swidry, — részben pedig Kosztyenki, Gagarino, Borsevo stb. telepei felé mutatnak.¹⁷ — A kultúra eredeti kialakulási helye az orosz terület, melyről az aurignaci-Kosztyenki jellegű műveltség Ukrajna és Lengyelország felé sugárzott, erős belső fejlődéssel pedig a helyi epipaleolitikumot is kialakította.¹⁸

Természetes tehát, hogy a lengyel terület Swidry-kultúrája hasonló eredetű a honti leletanyagéhoz, és ebben az időszakban hatása is érzhető a magyar területre. Másutt már utaltunk arra, hogy ez a jellegzetes kultúra, melyet L. Kozłowski az Ancyclus-periódusra helyezett,¹⁹ már lényegesen korábban kialakulhatott.²⁰ Leletanyagában számos olyan eszközformát ismerünk, mely egy-egy esetben szinte a lengyel kultúra közvetlen és egykorú hatását engedné feltételezni. A régibb Swidry Wielkie I. leletei között néhány magkő-vakaró, számos vakarópenge és a nyél megmunkálásának módja hasonló a nálunk ismertekhez,²¹ — a jellegzetes nyeles-hegyek hátoldali megmunkálása azonban már ekkor is sokkal feltűnőbb. A mi nyeles-hegyeink közül egyik forma inkább a gravetti sajátja, — a másik összevetése pedig a jellegzetes swidry-típusokkal inkább csak

a megmunkálás módja terén lehetséges. A fiatalabb Swidry Wielkie II (S. Krukowski szerint a W. 3. végén) több és jobb megfelelőit mutatja a honti eszközöknek. A vakarók kissé szögletesek és a nyélkiképzésben is több hasonlóság tételezhető fel. Több lengyel lelőhely anyaga mutat arra, hogy a honti leletanyag kultúrájának másik kialakítója a swidry volt.²²

A közös gravetti-swidry eszközformák egy része egész Közép-Európában átmegy a korai mezolitikus swiderio-tardenoi, majd a tardenoi kultúrába, mint ahogyan az a lengyel területen is látható. A cseh—morva és szlovák paleo-mezolitikumban régibb mezolitikumban²³ szintén felismerhetők a régibb, gravetti elemek, s ezek tovább fennmaradnak Ausztriában is. A paleolitikum-mezolitikum közti átmeneti időben a kultúrák egyre kevésbé választhatók szét egymástól, az eszközformák hatalmas területeken mutatnak hasonlóságot, ami egyrészt a keleti késő-paleolitikus kultúra nagy expanzív erejéből, másrészt a Közép- és Nyugateurópa fiatal paleolitikus, epipaleolitikus kultúráinak eddig kellően nem vizsgált összeköttetéséből származik. — A magyar mezolitikum anyaga ma még kevés ahhoz, hogy benne a régibb kultúrák továbbfejlődését, hatását részleteiben is kimutathassuk, azonban az újabb sződligei leletek²⁴, a Remete-barlang²⁵

¹⁷ Ambrojevici, C.—Popovici, R., Zamostea I. am Cermus, eine neue jungpaläolithische Fundstelle Nord-Rumäniens, Dacia. 6 (1938) 23—29.; A lelőhellyel újabban P. I. Boriskovskij foglalkozott összefoglaló munkájában *Boriskovskij P. I., Палеолит Украины*. Миа. 40. 113—122.)

¹⁸ E területen a Kosztyenki IV.—Timonovka—Borsevo II. fokozatok lelőhelyei állnak korban legközelebb Honthoz, s anyagukban is számos hasonlóság fedezhető fel a nélkül, hogy közvetlen kapcsolatra gondolnánk. Részben egyidőseknek tarthatók a nyugat-európai korai magdalenivel, átmenetet képeznek az epipaleolitikum felé. (Hančar, F., Probleme der jüngeren Altsteinzeit Osteuropas. Quartär. IV (1942) 167—168, 171.) Borsevo II.-ben a régibb jellegű eszközök mellett számos vakarópenge, gravett-hegy mutat hasonlóságot a hontiakhoz, (Boriskovskij, P. I., II. MIA 2 (1941) 37—60, 294. Jefimenko, P. P.—Boriskovskij, P. I., II. MIA. 39 1953 56—110), azonban egészen különböző korú telepek anyagában is számos analógia lenne felsorolható, melyeknek a magyar gravetti kultúrával való összefüggésével másutt részletesebben foglalkoztunk (Gábori, M.—Gábori Csánk V., i. m.). A kultúra továbbfejlődése az ukrán területen is jól figyelemmel kísérhető (Babin, Moldova). A fiatal lelőhelyeken itt is feltűnnek a mikrogravettek, bár egy-egy leletegyüttes, mint pl. Amvro-szjevka, sokkal inkább a mi mikrogravettes csoportunkhoz állhatna közelebb, (Boriskovskij, P. I., i. m. 176. ábra) mint ahhoz az epipaleolit-mezolit kultúrához, melynek korban megfelelője lehetne, — közvetlenebb kapcsolatban áll formai szempontból a gravettivel. A fiatal, mezolitikus leletekben viszont a régibb gravetti jellegek mellett a swidry típusok jutnak túlsúlyra (Borki), ami mutatja, hogy a posztglaciális időben tőlünk K-re is hasonló kultúrkomplexumok alakultak ki.

¹⁹ Kozłowski, L., Epoka kamienia ... (Warszawa, 1923) 263.; Ua., Die ältere Steinzeit in Polen. Die Eiszeit. I. (1924) 151.

²⁰ Gábori M., Arch. Ért. 84 (1954) 4.

²¹ Krukowski, S., Paleolit Polski. 1939. 23. t. 1. — 24

t. 16.—22., 25. stb. Szerző szerint a kultúra régibb fokozata már a W. 2—3 interstadiális végén kialakult. (Uo. 4—5), esetleg egyidős tehát a fiatal, W. 3. tundrai fázisban élt középeurópai gravettivel is.

²² A swidry jellegzetességeit alapvetően L. Kozłowski, majd a klasszikus anyag ismertetésével L. Sawicki foglalta össze, (Kozłowski, L., L'époque mésolithique en Pologne. L'Anthropologie. 36 (1926) 47—74. — Sawicki, L., i. m. 1—17), melyekből a keleti késő-aurignaci, gravetti vonások éppúgy világosan láthatók, mint a kultúra továbbfejlődése a mezolitikum felé. Összevetésként l.: Kozłowski, L., i. m. I. t. 3, 4, 5, 7, 15. — II. t. 2, 4, — I. t. 21. stb. Sawicki, L., i. m. I. t. 3, IX, XXII. t., — a Swidry II-ben XXIII. t. A lengyel anyagban többször kitűnően látható a Kosztyenki-kultúra hatása. A hegyek nyélmegmunkálása többnyire kétoldali, s így formai szempontból hasonlóbbak a Font—Robert-típusú csúcsokhoz. A swidry-hatása a magyar »magdalené» kultúrában, — a nyeles-hegy és egyes szerszámok hátoldali megmunkálása révén, — már Sawicki L. munkájában is bizonyos problémát vetett fel (i. m. 12—13).

²³ Prošek, Fr., Fouilles de la grotte „Deravá jeskyně” dans le Kotyz près de Koněprus en Bohême. AR (1952) 97—100.; Skutíl, J., Prehled českého paleolitika a mesolitika. Sborník Nar. Mus. v Praze. VI. A. (1952) — Mazálek, M., Recherches de la station mésolithique de Ražice en 1950. AR (1951) 6—11.; Ua., Deuxième saison de fouilles de l'habitat mésolithique de Ražice. AR (1952) 198—206.; Ua., Troisième campagne de fouille de la zone paléo-mésolithique près Ražice. AR (1953) 577—589.; Bárta, J., Station paléo-mésolithique près de Sered en Slovaquie. AR (1954) 577—584.; Ua. Tamasikovo, station mésolithique en Slovaquie. AR (1955) 433—436.; Mazálek, M., Na okraj československého mesolitu. (Bemerkungen zum tschechoslovakischen Mesolithikum.) Anthropozoikum. IV. (1954) 307—424. stb.

²⁴ Gábori M., Mezolitikus leletek Sződligetről. L. e. kötet 177—181. lapján.

²⁵ Vértés L., i. m. 14—16.

egyetlen pengéje alapján is feltehető, hogy a gravetti kultúra hosszú időszakon keresztül a mezolitikumig élt. A szódligeti leletanyag régibb tardenoisi, valószínűleg idősebb a hasonló, szlovákiai Sereď kultúrájánál, s így korban is közelebb helyezhető Honthoz. A honti epipaleolitikumban a szegmens, ez a később jellegzetesen tardenoisi eszköz, esetleg szintén a kapcsolat meglétére utal.

A késői gravettinek a posztglaciálisban továbbélő eszközformáit, — egészen távoli megfelelőként, — Nyugat-Európában is megtaláljuk. A magdaleni V. fokozatával a gravett-típusok „reneszansz”-a kezdődik,²⁶ — a késői magdaleni, a Hamburg-ahrensburgi csoportban olyan eszközformák ismertek, melyek egymástól távol fekvő területek kultúrájának összefüggésére engednek következtetni. A rajnai fiatal paleolitikumban, a késői magdaléniben, a „Federmesser”-kultúra komplexumában számos eszközforma mutat a gravettivel való kapcsolatra.²⁷ E nyugati kultúracsoportok egy része régibb, közvetlenül W. 3. utáni, posztglaciális korú, — továbbfejlődnek a korai boreális időig, a mezolitikus kultúrák megjelenéséig, — lényegében tehát ugyanazon nagyobb korszakba tartoznak, mint amelybe a honti leletanyagot helyezhetjük.

Hont *kormeghatározása* minden valószínűség szerint megfelel epipaleolitikus, gravetti-swidry jellegű kulturális összetételének. — A W. 3. maximuma és a preboreális fenyő-nyírkor között lassú beerdősödés veszi kezdetét, — nyírligetes, szubarktikus jellegű erdős-tundrai fázis vezet át a 8000-rel kezdődő mogyorókorba (Mezolitikum).²⁸ Ez az időszak rövidebb idejű klimatikus ingadozásokat mutat régibb dryas u. n. alleröd-interstadiális, és a fiatalabb dryaskorszakokra tagolható az óholocén preboreális kezdetéig. Lelőhelyünk kormeghatározásában sajnos növényi maradványokra nem támaszkodhatunk, — a meghatározás egyetlen lehetőségét jelenleg a kultúrszint alatt fekvő vastag futóhomok adja. Képződésének legjobban a W. 3. után az *alleröd-időszak* felel meg,²⁹ az előtte és utána következő tundrai állapot kizárja a futóhomokképződés lehetőségét. Korábban, a W. 3. elején tételezhet-

nénk fel olyan időszakot, melyben helyi futóhomokképződés történhetett, ez esetben azonban felette lősz következne.³⁰ A lelőhely futóhomokja alatt a W. 3. lősz található, felette a leletek szintje is homokban fekszik. — Kormeghatározásunk párhuzamba állítható a környező területek rétegvizonyaival, és kultúránk idejét, — egyelőre feltelesen, — 9800—8700 között jelöli ki.³¹

A lelőhely adatait és az eddigi megfigyeléseinket összefoglalva tehát a következőket állapíthatjuk meg: a honti lelőhely minden valószínűség szerint egy kiterjedtebb eszközkészítő műhely része, melynek eszközügya gravetti-swidry összetételű, epipaleolitikus jellegű, a mezolitikum felé mutat átmenetet. Az „epipaleolitikum” megjelölést kulturális és történeti értelemben, a paleolitikum-mezolitikum között élő, korban az utolsó glaciális és a mogyorókor közé helyezhető kultúrákra, vagy kultúra-csoportokra használjuk, melyeket gazdálkodási módjuk azonban a paleolitikumhoz kapcsol. A honti eszközformák részben a közép-kelet-európai gravetti kultúrából, részben az ebből fejlődött későpaleolit-epipaleolit swidryből vezethetők le. Minthogy a kultúra alapjai nagy területen közősek, számos hasonló eszköztípust ismerünk a csehszlovák, lengyel, orosz—ukrán terület régibb, vagy anyagunkéhoz hasonló korú, tehát szintén tovább fejlődő gravetti kultúrájában éppúgy, mint a swidry behatást mutató más lelőhelyeken. Valószínű, hogy még erősebb gravetti-swidry tartalmú kultúra-csoportok vezetnek át a korai mezolitikumba. A hazai lelőhelyek között a hontival azonosat nem ismerünk, csupán néhány eszközforma hasonlóságára és eredetére utalhatunk, ami azonban nem elegendő ahhoz, hogy különálló csoportnak gondoljuk. A későpaleolitikum, epipaleolitikum kultúráját éppen az jellemzi, hogy az eszközök nagymértékű differenciáltsága és helyi jellegek kifejlődése, — tehát számtalan „csoport” elkülönítése ellenére egyre szélesebb kulturális egységek jelennek meg, melyek sokszorosan kapcsolódnak egymásba. Ezért találunk eszközfajtákon belül eltérő formákat, és ugyanakkor azonos gazdálkodási módra utaló, egymástól területileg távolieső analógiákat. —

²⁶ Narr, K. J., Wenig bekannte Typen und Stationen aus dem rheinischen Magdalénien. Germania 30 (1952) 1.

²⁷ Narr, K. J., i. m. I. kép.; Ua. „Lössmagdalénien” und „Federmessergruppe”. Eiszeitalter u. Gegenwart. III. (1953) 50—57.; Schwabedissen, H., Die Federmesser-Gruppen des nordwesteuropäischen Flachlandes. (Neumünster 1954.); A swidry kultúrájának a hamburgi és Creswell-csoportéhoz való hasonlóságára már Sawicki utalt (i. m. 14), a régibb, gravetti kultúra nyugateurópai kapcsolataira nézve pedig újabbán is fontos utalásokat kapunk. Fr. Brandtner az osztrák gravetti lelőhelyeket, így Kameggét, nyári településeknél véli, melyek téli települései DK-re, valószínűleg a magyar területen lehettek. Hasonló gondolatot vetett fel már 1913-ban J. Bayer is. (Bayer J., Magyarország a jégkorszak idején. FIE (1913) 345—349). Az így összekapcsolódó, azonos gravetti népesség vándorlása először É. felé, a morva területre irányult, ahol a nyári telepekről egy rész-csoport levált, közvetlen uton ÉNy-Né-

metországba jutott, ahol később a Hamburgi-csoport képében található meg. (Brandtner, Fr., i. m. 1955. 86—87.) A gravetti, posztgravetti kultúrájának ez a kapcsolata, melyet magunk is felvetettünk, valamint az a módja, melyet Fr. Brandtner mutat be, egészen valószínűnek tűnik az epipaleolitikumban is.

²⁸ Zólyomi B., Magyarország növénytakarójának fejlődéstörténete az utolsó jégkorszaktól. MTA Biol. Oszt. Közl. I. (1952) 507, 510.

²⁹ Kriván, P., Die klimatische Gliederung des mitteleuropäischen Pleistozäns. Acta Geol. Hung. 1955. Táblázat.

³⁰ Uo.

³¹ Prošek, Fr.—Ložek, V., Stratigrafické otázky československého paleolitu. PA 45 (1954) Táblázat.; A csehszlovák területen a W. 3. után a magdaleni kultúra következik, az alleröd-interstadiális megelőző régibb dryasba a Pekárna, Deravá jeskyne helyezhető (11000—9800).

Lelőhelyünk korát feltételelesen az alleröd-időszakra helyezhetjük, — a kormeghatározáshoz azonban további rétegtani megfigyelések, a kultúra alaposabb vizsgálatához pedig további leletek szükségeseek.

*

Hont környékén több, a próbaásatás helyétől távolabb fekvő paleolitikus lelőhelyet ismertünk meg, melyek további kutatás kiindulását adhatják:

1. *Hont—Bánat utca.* — A lelőhelyről jól megmunkált kettős élű, pontosabban meg nem határozható kultúrájú magkő-vakarót ismerünk.

2. *Hont—Iskola.* Az iskola mellett levő háznál, a domboldalra nyúló kertben végzett munkák során több paleolitikus jellegű eszköz került elő, melyek közül egy nagyobb méretű, szilánkból készült egyenes élű vésőt, valamint több pattintéket gyűjtöttünk.

3. *Hont—Epres.* A Parassa-puszta (Ipolság) felé vezető országút mellett D-re fekvő Hrabka-féle földön számos szilánk, egy nagyobb méretű eszköz retusált bázistörödéke és egy kisebb, kerek, szélein retusált magkő került elő.

4. *Hont—Kőmályi szőlők.* Gál László földjén szőlőforgatás alkalmával nagyobb mennyiségű szilánk került elő.

5. *Hont—Várhegy, Hont—Zabai-földek* terü-

letéről nagyobb mennyiségű gyártási hulladék került elő, — a „*Szakadék*” nevű völgyben, mely Hont—Eprestől D-re nyílik, szintén pattintott kőeszközök találhatók. A leletek közül csupán egy nagyobb méretű, patinasodott nyersanyag-törödéket ismerünk.

6. *Hont—Csitár.* A lelőhelyről 5 pengét, ill. pengetörödéket, 3 megmunkált szilánkot és 5 nyersanyag-törödéket gyűjtöttünk.

7. *Hont—Babat.* Ebből a határrészből egy nagyobb méretű magkővet gyűjtöttünk, később pedig a területről 3 szabályos levélalakú lándzsacsúcs került hozzánk. A lelőhely és a leletek vizsgálata folyamatban van.

8. *Parassa—Kápolnai földek.* A kápolnától ÉNy-ra, mintegy 20 m-re, Cseh János földjén, közvetlenül a csehszlovák határon nagyobb mennyiségű szilánkot gyűjtöttünk, melyek jellege a Parassatéglagyári lelőhelyével azonos.

9. *Parassa—Forrás.* Az előbbi lelőhely feletti domboldalon, a kápolnától DNy-ra levő szántóföldeken egy lapos vakarót, pengét, pengetörödéket és több szilánkot gyűjtöttünk.

A két utóbbi lelőhely kultúrája valószínűleg a Parassa-téglagyári, s az ahhoz közel fekvő régi ipolsági lelőhelyhez tartozik.³²

Gábori Miklós

DER FUNDORT AUS DEM EPIPALÄOLITHIKUM IN HONT

Auszug

Bis in die jüngste Vergangenheit waren die Fragen des ungarischen Spätpaläolithikums, besonders des Epipaläolithikums, nur durch sehr dürftige Angaben erhellt. Das spärliche Material aus dem Magdalénien, die früheren Untersuchungen, boten keinen Anhaltspunkt zur Erforschung der Kulturen vom Würm-Ende und aus der postglazialen Zeit und das ungarische Paläolithikum fand mit dem Material der Löss-Ansiedlungen, mit der aus einzelnen Höhlen stammenden mikrolithischen Industrie seinen Abschluss. Die lange Zeitperiode vom Spätpaläolithikum bis zum Mesolithikum, von W. 3 bis zur Haselnusszeit, stand als Hiatus vor uns. Erst die Untersuchung der Löss-Ansiedlungen und die gründlichere Erkenntnis der jungen Mikrogravette-Gruppe mit Pilisszántó-Charakter führten zur Entwicklung der die paläo-mesolithischen Kulturen betreffenden ersten Ansichten und Hypothesen, wodurch wir auch zu gewissen Angaben bezüglich der Ausbildung des östlichen Gravettien und Spätgravettien gelangten. Nur auf rein theoretischer Grundlage ergab sich die Möglichkeit, das aus Gravettien—Swiderien—Swideriotardenoisien zusammengesetzte Epipaläolithikum anzunehmen, welche Annahme auch durch das im Jahre 1955 bekannt gewordene Fundmaterial von Hont bestätigt wird.

Die Gemeinde Hont (Kom. Nógrád) liegt am nördlichen Rand des Börzsöny-Gebirges, im Tal des Flusses Ipoly, der hier die ungarisch-tschechoslowakische Grenze bildet und wo in letzter Zeit auch mehrere andere Fundorte bekannt wurden. Der Fundort selbst liegt auf einem Hügel, nicht weit von dem Inundationsgebiet

der Ipoly, oberhalb des sich auf der tieferen Flussterrasse ausbreitenden Dorfes. Auf diesem Gebiet ergab sich nur die Möglichkeit, eine Probegrabung geringeren Ausmasses durchzuführen. Im Laufe der Grabung konnte festgestellt werden, dass das Fundmaterial in Form von Flecken gelagert ist. An mehreren Stellen wurden überwiegend Absplisse gefunden, anderswo kamen fertige Geräte zum Vorschein. Ausgesprochene Kulturschichten, also Siedlungsspuren, konnten nicht beobachtet werden, doch das Fundmaterial wurde in einem einzigen Niveau, in einer Tiefe von 60–90 cm gefunden. Das faunistische Fundmaterial erleichtert nicht die Zeitbestimmung und die anthrakotomischen Reste sind für eine derartige Bestimmung ebenfalls ungeeignet. Sowohl die Beobachtungen als auch das Fundmaterial weisen darauf hin, dass es sich bei dem freigelegten Gebiet vermutlich um den Teil einer grösseren Werkstätte handeln dürfte. Ein dem dort gefundenen ähnliches Material wurde noch an zwei Stellen, in 50 bzw. 90 m Entfernung, gefunden.

Die stratigraphischen Verhältnisse des Fundortes wurden mit Hilfe einer an Ort und Stelle versenkten Sonde sowie auf Grund der Schichtenreihe des einige Meter entfernt liegenden Aufschlusses festgestellt. Unter der Erdoberfläche befindet sich eine helle, später mehr dunkle gelblich-braune Sandschicht, die auch im oberen Teil einen geringen Humusgehalt aufweist. Dann folgt bis zu einer Tiefe von 2 m gelber Sand, der mit rotbraunen, charakteristisch welligen Streifen durchzogen ist. Dieser Teil des Profils lässt die Bildung des Flugsands deutlich erkennen. Tiefer finden wir homogenen

³² A kézirat lezárása után végzett vizsgálatok alkalmával Hont-Várhegy, H.-Csitár, H.-Babat lelőhelyekről újabb jelentős, nagymennyiségű (utóbbi két-

helyen lándzsacsúcsos) leletanyag került elő, Hont-Kutyika területén pedig újabb paleolit lelőhelyet találtak.

gelben Sand, darunter eine ein wenig lehmige Löss-Schicht deren Struktur für trockenes Klima und grasige Gebiete charakteristisch ist. Das Niveau der Funde liegt unmittelbar über den vom Flugsand gebildeten Streifen. Wo die Bildung des Flugsandes bereits aufhört, dürfte sich vermutlich eine geringe Vegetation entwickelt haben, als deren Folge der helle Sand unterhalb der Fundschicht mit dunkleren Flecken gesprenkelt ist.

Die Geräte, deren bezeichnendste Typen in den Abbildungen gezeigt werden, deuten teils auf die junge Entwicklungsstufe des Gravettien, teils auf das Swiderien und sind Produkte einer paläo-mesolithischen Kultur. Ihr Herstellungsmaterial ist meistens Jaspis, Jaspopal, seltener Hornstein, Chalzedon. Häufig anzutreffen sind die Halbopal-Arten, die teils in der Umgebung, teils im Flussgeröll zu finden waren. Der Habitus der Geräte verrät eine junge Kultur. In grösster Anzahl (ungefähr 50% der Funde) sind unretouchierte Klingen anzutreffen, während Kantenbearbeitung und Ventralretusche nur seltener vorkommen. Auf jedem einzelnen Exemplar der Klingenschaber kann eine ausserordentlich feine gesonderte Kantenretouche festgestellt werden. Häufig kommen auch die kürzeren Formen und die ein wenig eckig werdenden Typen mit gerader Kante vor. Die Klingen und Klingenschaber erscheinen neben den auch im Swiderien bekannten Typen als die jungen weiterlebenden Formen des Gravettien. Auf einen solchen Zusammenhang weisen jedoch die kleinen Gravette-Spitzen. Die Kerbspitze mit Gravettien-Swiderien-Charakter deutet ebenfalls darauf hin. Auffallend ist die Seltenheit des Stichels.

Aus dem ungarischen Spätpaläolithikum ist uns eine ähnliche Fundgruppe zwar nicht bekannt, einzelne Werkzeug-Typen sind jedoch, was sich aus dem Ursprung der Kultur ergibt, im Gravettien der Löss-Ansiedlungen (Ságvár, Pilismarót, Szob-Ipolypart), und in der teils aus der W. 3 Periode, teils aus der postglazialen Zeit stammenden Gruppe mit Pilisszántó-Charakter zu finden. Das Alter dieser Funde liegt zwar zum Teil weit von dem der Honter Industrie, sie bezeichnen jedoch die gemeinsamen Formen, die, das Pleistozän überlebend, auch im Epipaläolithikum weiterbestanden. Der Zeit nach kann die aus den Höhlen stammende Mikrogravette-Gruppe dem Funde von Hont näher gebracht werden, doch der Kultur nach kann sie als selbständige Facies, als eine gesonderte Gravettien-Gruppe betrachtet werden. Der Ursprung dieser Gruppe ist zweifellos auf das Gravettien zurückzuführen. Sie gelangte vermutlich von Norden, in den nordöstlichen Teil von Dunántúl, dürfte also denselben Ursprung haben wie die Kultur von Hont. Auch die Swiderien-Merkmale weisen auf den gemeinsamen Ursprung, auf die gleichen Zusammenhänge. Das freiländische ungarische Gravettien ist im allgemeinen älter als diese Gruppe, obwohl auf Grund der Schichtverhältnisse in der Jankovich-Höhle auch die Zeitbestimmung der Mikrogravette-Gruppe in Frage gestellt wird.

Im mittel- und osteuropäischen Gravettien sind — besonders in den Fundorten jüngeren Ursprungs — zahlreiche Analogien der in Hont gefundenen Geräte-Formen zu finden, wodurch die Fundgruppe von Hont mit einem weit ausgedehnten Kulturkreis in Verbindung gebracht wird. Auf tschechoslowakischem Gebiet kommen in den jungen Entwicklungsstufen des Gravettien mehrere ähnliche Werkzeug-Typen vor und die Auffassung, wonach die Kultur von Hont zum Teil in das Gravettien zurückreicht, findet in mehreren Angaben ihre Bestätigung. Der Weiterbestand des entwickelten mit dem Swiderien im Zusammenhang stehenden Gravettien kann in der postglazialen Zeit in der Tschechoslowakei festgestellt werden, ebenso auch im Epipaläolithikum der östlich von Ungarn liegenden Gebiete. Die in ganz Mitteleuropa gemeinsamen Grundlagen dieser Kultur sind auch auf österreichischem Gebiet bekannt, wo das „Aggsbachien“ in W. 3 noch weiterlebte und das östliche Gravettien, genau so wie in Ungarn, die Pleistozän-Periode überlebt. Die Grundlagen des Epipaläolithikums, später des Mesolithikums, dürfte

auch hier zum Teil das Spätgravettien gebildet haben, doch sind auch Zusammenhänge mit dem westeuropäischen Spätmagdalénien zu vermuten. Im Gebiet östlich von Ungarn sind uns in Rumänien mehrere solche Fundorte bekannt, in deren Material ähnliche Geräte vorkommen wie in dem von Hont. Vermutlich steht der Fundort von Zamostea auch in Zeit und Kultur nahe zu Hont. Der ursprüngliche Ausgangspunkt der Kultur ist das russische Gebiet, von wo die Wirkung der Kultur mit Aurignac-Kostjenki-Charakter bis nach der Ukraine und nach Polen ausstrahlte und mit intensiver innerer Entwicklung auch das örtliche Epipaläolithikum ausbildete. Es ist also ganz natürlich, wenn das Swiderien auf polnischem Gebiet eine ähnliche Entwicklung aufweist wie in Hont und zu diesem Zeitpunkt ist auch das Eindringen der Kultur auf ungarisches Gebiet verständlich. L. Kozłowski verlegt diese Kultur in die Ancyclus-Periode, doch dürfte sie sich bereits zu einem wesentlich früheren Zeitpunkt entwickelt haben. Zahlreiche Typus-Ähnlichkeiten weisen auch im Swiderien darauf hin, dass wir die zweite Komponente in der Ausbildung des Charakters unseres Fundmaterials vom Ende des W. 2–3 an in dem langlebigen Swiderien zu suchen haben.

Ein Teil der gemeinsamen Geräteformen des Gravettien-Swiderien geht in Mitteleuropa in das frühmesolithische „Swiderio-tardenoisien“ über, wie dies auch in Polen beobachtet werden kann. Im tschechoslowakischen Paleo-Mesolithikum, im älteren Mesolithikum konnten ebenfalls die Gravettien-Elemente festgestellt werden und diese blieben bis zu einem gewissen Grad auch in Österreich erhalten. In dem Zeitraum zwischen Paläolithikum und Mesolithikum weisen die Geräteformen auf weiten Gebieten eine gewisse Ähnlichkeit auf, die sich teils aus der grossen Expansionskraft des östlichen Spätpaläolithikums ergibt, teils auf die bisher noch nicht entsprechend untersuchten Zusammenhänge der jungen paläolithischen, epipaläolithischen Kulturen in Mittel- und Westeuropa zurückzuführen ist. — Das Material des ungarischen Mesolithikums ist gegenwärtig noch so spärlich, dass auf dieser Grundlage der Weiterbestand älterer Kulturen den Einzelheiten nach kaum nachgewiesen werden kann.

Die im Postglazial weiterlebenden Geräteformen des Spätgravettien sind — als ganz fern liegende Analogien — auch in Westeuropa zu finden. Aus dem Spätmagdalénien sind uns in der Gruppe von Hamburg-Ahrensburg auch solche Geräteformen bekannt, die auf einen gewissen Zusammenhang der Kulturen von fern voneinander liegenden Gebieten folgern lassen. In dem Komplex der Federmesser-Kultur sind zahlreiche Geräteformen anzutreffen, die auf einen Zusammenhang mit dem älteren oder weiterlebenden mitteleuropäischen Material des Gravettien deuten. Bereits L. Sawicki wies auf die sich in der Form zeigende Ähnlichkeit der Swidry-Kultur mit der westlichen spätpaläolithischen Gruppe, während in neuerer Zeit Fr. Brandtner sehr glaubwürdige Beobachtungen über die westeuropäischen Zusammenhänge der Gravette-Kultur veröffentlichte (Mitt. Präh. K. Ö. Akademie, 1955). Die von ihm dargelegte Art und Weise der Zusammenhänge klingt auch für die Zeit des Epipaläolithikums wahrscheinlich. — Ein Teil der westeuropäischen Kultur-Gruppen ist älter als die Kultur von Hont. Ihr Alter entspricht der dem W. 3 unmittelbar folgenden postglazialen Zeit. Diese Kulturen entwickelten sich jedoch weiter bis zur frühen Borealzeit, bis zum Beginn der mesolithischen Kulturen, können also im wesentlichen in dieselbe längere Zeitperiode verlegt werden wie die Kultur von Hont.

Die Zeitbestimmung des Fundmaterials entspricht aller Wahrscheinlichkeit nach der kulturellen Zusammensetzung des epipaläolithischen Gravettien-Swiderien. Zwischen dem W. 3-Maximum und der präborealen Fichten-Birken-Zeit beginnt auf dem ungarischen Gebiet eine langsame Bewaldung, die in einer subarktischen Phase mit Birkenhainen in die Haselnuss-Zeit überleitet (8000). — Bei der Datierung des Fundortes bildet gegenwärtig die unter dem Kulturniveau liegende dicke

Flugsand-Schicht unseren einzigen Ausgangspunkt. Der Bildung des Flugsandes entspricht am besten die dem W. 3 folgende Alleröd-Periode, da das auf ungarischem Gebiete vorangehend und später bestehende Klima mit Tundra-Charakter die Bildung von Flugsand ausschliesst. Bei dieser Zeitperiode handelt es sich um eine trockene, milde Phase, doch ist mit westlichen Winden zu rechnen. Früher, am Anfang von W. 3, kann eine Periode vermutet werden, in der eine örtliche Bildung von Flugsand zwar im Bereich der Möglichkeit lag, doch müsste in diesem Fall darüber eine Löss-Schicht folgen. Die Datierung kann mit der Stratigraphie der umliegenden Gebiete in eine Parallele gebracht werden und die Zeit der Kultur vorläufig — bis zur Durchführung weiterer Untersuchungen — unter Vorbehalt — auf die Jahre zwischen 9800—8700 verlegt werden.

Wir gebrauchen die Bezeichnung „Epipaläolithikum“ in kultureller und geschichtlicher Hinsicht für die zwischen dem Paläolithikum und Mesolithikum lebenden, der Zeit nach zwischen das letzte Glazial und die Haselnuss-Zeit zu verlegenden Kulturen oder Kulturgruppen, die durch ihre Wirtschaftsform mit dem

Paläolithikum verbunden sind. Die Trennung der Gruppen wird durch die gründliche Differenzierung der Geräte ermöglicht, doch entwickeln sich zur selben Zeit immer grössere Kultur-Einheiten, die auch ihrem Ursprung nach und zu ihrer eigenen Zeit eng miteinander verbunden sind. Einige dieser Kulturgruppen — in Mitteleuropa die aus Gravette- und Swidry-Kultur zusammengesetzten, einen gewissen Einfluss des Tardenoisien aufweisenden — leiten bereits in das Mesolithikum über.

*

In der Umgebung von Hont wurden im Jahre 1955 mehrere paläolithische Fundorte bekannt, die wir hier nur dem Namen nach anführen. Reichhaltiges Fundmaterial kam in Hont-Várhegy, Hont-Csitár und Hont-Babat zum Vorschein. (In den beiden letzten Orten wurden auch Funde der Blattspitzen-Kultur gehoben.) Zu erwähnen sind noch die Fundorte des Aurignacien von Parassa, die sich in der Nähe des älteren Fundortes von Ipolyság befinden.

M. Gábor